

TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE.

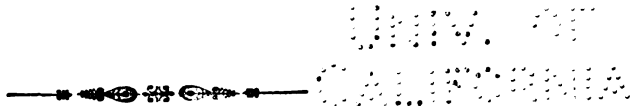
17de Jaargang.

AFL. 7—12.

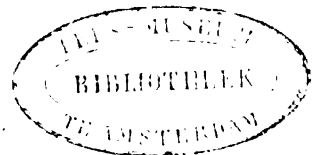
TWEEDE DEEL.

UITGEGEVEN DOOR

D^r. W. R. VAN HOËVELL.

ZALT-BOMMEL,
JOH. NOMAN en ZOON.
1855.

Timor.

I.

Niet dikwijls vindt men in de Buitenlandsche dagbladliteratuur gewag gemaakt van Nederland, wanneer daarin staatkundige aangelegenheden behandeld worden. Maar zoodra van handel, rijkdom en weelde sprake is, dan weidt die pers uit over de onuitputtelijke rijkdommen en den welstand van Nederland, die voor den vreemden bezoeker van dit land duidelijk zouden blijken uit het zindelijke en deftige voorkomen van steden en dorpen, den uitmuntenden staat van wegen, kanalen, bruggen en andere communicatie-middelen, den rijkdom van den bodem enz.

In vele opzichten is dit waar, hoezeer men in de Nederlandsche pers zeldzaam uitboezemingen daarover vindt. De oorzaak daarvoor is gemakkelijk aan te wijzen. Daar is veel rijkdom in Nederland; maar daar zijn ook zoo groote opofferingen noodig, om het land in den beschreven staat te houden, voortkomende uit de eigenaardige ligging, dat hierdoor een groot gedeelte der opbrengsten weder verslonden wordt; maar boven deze natuurlijke lasten heeft ook eene, bij vergelijking met het cijfer der bevolking buiten elke evenredigheid staande, staatschuld zoo groote lasten op die bevolking gelegd, dat men in den ouden noch nieuwen tijd een volk zal kunnen aanwijzen, dat gelijk groote lasten draagt.

De intrest der staatschuld absorbeert niet alleen het beste gedeelte der opbrengsten, maar belet ook de toeneming der weelde door de hinderpalen, die het opbrengen daarvan aan de ontwikkeling van alle bronnen van nijverheid en handel in den weg stelt.

Gebukt gaande onder die hinderpalen heeft Nederland, om ze te kunnen dragen, al de hulpmiddelen noodig, die zijne rijke koloniën kunnen afwerpen; en om die hinderpalen een voor een uit den weg te kunnen ruimen, moet Nederland trachten, aan de hulpbronnen der koloniën al die ontwikkeling en uitbreiding te geven, waarvoor zij vatbaar zijn.

Voor de staatsmannen, die de koloniën besturen, en dus haar lot in handen hebben, bestaat alzoo ook de dure verplichting, om te zorgen, dat in dezen geest gehandeld worde, en bovenal ook, om de noodige maatregelen te nemen, ten einde de nog slapende krachten in het leven te roepen en voor toekomstige werking vatbaar te maken.

Als een der voornaamste middelen, om die bedoelingen in de hand te werken, is door menigeen *kolonisatie* van Europesche arbeiders in onze koloniën aanbevolen. Dat denkbeeld heeft echter weinig bijval gevonden bij degenen, die de koloniën kennen en hare ware belangen voorstaan; zij hebben te

regt gewezen op de ruime bevolking der koloniën, die, bezitter van den grond, door hare reeds belangrijke beschaving voor verdere ontwikkeling vatbaar is, en door zulk eene immigratie van Europeanen in hare regten verkort, en door achteraanstelling in staatkundige regten belet zouden worden, om zedelijk vooruit te gaan; dat daarvan achteruitgang in stoffelijk welzijn, kwijning en eindelijk verdwijnen der oorspronkelijke bevolking het gevolg zijn konde, is duidelijk aangewezen en even duidelijk als eindelijke uitkomst algheele ontvolking door de natuurlijke hinderpalen, die het tropisch klimaat daarestelt tegen de akklimatisatie van den Europeaan, en door de mogelijkheid voor hem, om daar dezelfde werkzaamheden te verrigten, die de inboorling verrigt als landbouwer en arbeider.

Maar vele antagonistische eener eigenlijke kolonisatie zijn juist de sterkste voorstanders van maatregelen, die strekken kunnen, om Europeesche ondernemers en Europeesch kapitaal aan te wenden, om de rijke bronnen van den Indischen bodem te openen, en door partikuliere nijverheid aan den landbouw de meeste uitbreiding te geven, mijnen te ontginnen, den handel en het onderling verkeer te doen bevorderen, en als een natuurlijk gevolg daarvan de zedelijke ontwikkeling der inboorlingen in de hand te werken.

De geschiedenis der laatste 25 jaren leert ons, dat de Nederlandsche staatsmannen door nood gedwongen waren, in de koloniën directe bijdragen voor de Nederlandsche schatkist te zoeken; de geschiedenis leert, hoe zij daarin geslaagd zijn, vooral door de invoering van het kultuurstelsel op Java; de geschiedenis leert ook, dat dit stelsel niet al zijne zegenrijke vruchten gedragen heeft, om reden de regering te bekrompen denkbeelden had omtrent het nut der vrije mededinging, en daarom toeliet, dat de exploitatie der koloniën als een monopolie werd toegestaan aan enkele, begunstigde korporatiën en personen.

Hoe nadeelig deze handelwijze, in verband met de koloniale wetgeving, gewerkt heeft op het aanbrengen van kapitaal tot ontwikkeling der bijzondere nijverheid in de koloniën, is niet alleen van algemeene bekendheid, maar is ook voorzeker ingezien door de regering, en blijkt door hare sedert 1850 geopenbaarde beginselen omtrent de exploitatie der buitenbezittingen, hoeveel bekrompenheid en wantrouwen deze beginselen dan ook nog mogen vertoonen.

Het is zeker in den geest, om de uitbreiding der partikuliere nijverheid te bevorderen, dat het oog der regering van Ned. Indië zich in de laatste jaren meer gevestigd heeft op het eiland Timor, en op de daar bestaande moeilijkheden tegen de ontwikkeling van landbouw en nijverheid, door de onzekerheid, waarin het Ned. Gouvernement altijd verkeerd heeft omtrent de regten op het bezit der landstrcken, die aan de bezittingen van Portugal grenzen, en door die regering, als aan haar toebehoorende, beschouwd worden. Het is zeker in dien geest, dat men in de laatste jaren met ernst begonnen is, naar middelen te zoeken, om uit dien doolhof te geraken door eene behoorlijke regeling, gevolgd door een traktaat tusschen Nederland en

Portugal, en waardoor de Nederlandsche ondernemer eindelijk zoude weten, waar hij op de bescherming zijner regering rekenen, en dus met veiligheid kon werken.

Dat het verlangen naar die definitieve regeling ook gestimuleerd is door de zekerheid van den mineralen rijkdom van Timor, verkregen door de onderzoekingen van MACKLOT, F. VON SOMMER, mr. A. G. BROUWER, en de rapporten van den resident van Timor, den heer VAN LYNDEN, (allen reeds overleden), valt niet te betwijfelen.

Ook nog andere staatkundige redenen zullen wel daartoe bijgedragen hebben, waaronder waarschijnlijk bovenaan staat de ontwikkeling der Engelsche magt in Australië, die de vrees moest verwekken, dat eene andere mogendheid mogt trachten, zich van bezittingen te bemagtigen, waarvan de eigenaar niet bepaald bekend is, als navolging van de bezetting van Laboean door de Engelschen, die men als een gevolg beschouwt der onbepaaldheid van het traktaat van 1824, waardoor men gedacht had, dat Nederland van den vasten wal van Indië, en Engeland daarentegen eens voor al van de eilanden van den Indischen Archipel zoude uitgesloten blijven.

Hoe dit ook zij, de onderhandelingen over de grensregeling tusschen de Portugesche en Ned. bezittingen in den Timorschen archipel, tijdens de regering van den heer ROCHUSSEN weder opgevat, hebben eindelijk tot eene voorloopige regeling in Indië, en tot een traktaat tusschen Nederland en Portugal geleid. Dat traktaat is, omdat daarin sprake was van afstand van grondgebied, ter goedkeuring aan de Tweede Kamer aangeboden, en door deze *verworpen*.

Zal de regering bij deze verwerping berusten, de zaken in statu quo en daardoor den mineralen rijkdom van Timor ongebruikt, en de bevolking van dat eiland in haren onbeschaafden staat laten? Want niemand zal wel betwijfelen, dat mijn-ontginning den landbouw bevordert, en daardoor tot beschaving der bevolking bijdraagt. Zal Timor hierdoor, in plaats eener bron van groote inkomsten, een lastpost blijven? Zal het staatkundig gevaar, dat men bij den status quo waarschijnlijk gevreesd heeft, blijven bestaan?

Ziedaar vragen, die eene nadere beschouwing der kwestie onzes bedun-
kens noodzakelijk maken. Hiertoe wordt nog grootere aanleiding gevonden:

Ten eerste: door een kortelings verschenen brochure van den hoogleeraar P. J. VETH, getiteld: *Het eiland Timor*, overgedrukt uit den achtsten jaargang van de *Guids* en waarin, volgens de meening van deskundigen (op grond van plaatselijke ondervinding), de kwestie in elk opzigt op de meest duidelijke wijze behandeld en opgehelderd is.

Ten tweede: Door het feit, dat de heer J. J. ROCHUSSEN, die geacht moest worden, met de omstandigheden naauwkeurig bekend te zijn, voor de wet gestemd, en daarmede in elk geval het bewijs heeft geleverd, dat een traktaat wenschelijk en noodzakelijk is.

Wij zullen dus een kort overzicht geven van het werk van den heer VETH, daarna de meening van den heer ROCHUSSEN nagaan, en eindelijk de discussie in de Tweede Kamer, waarvan de verwerping het gevolg was, ten

einde tot een besluit te komen, wat in het belang van de Nederlandsch-Indische koloniën, en dus in het belang van Nederland, de regering thans te doen staat.

II.

De heer VETH beschrijft het eiland Timor, op 153 bladzijden, in ligging en klimaat, geologische gesteldheid, voortbrengselen, mineralogischen rijkdom, Flora en Fauna, bevolking, zeden, gebruiken en geschiedenis, benevens de geschiedenis der Europesche overheersching en der worsteling tusschen de Portugezen en Nederlanders.

Bij de zoo vlijtige beoefening der bronnen, waaruit die rijke mededeelingen geput zijn, en de naauwkeurige kennis van den staat, waarin de beschrevene gewesten verkeerden, als een gevolg van die studie, verkrijgt voorzeker de meening van den heer VETH een groot gewigt, wanneer hij in de inleiding het volgende zegt, sprekende over den zoo achterlijken staat, waarin Timor zich in elk opzigt bevindt:

„Lang nadat de krijg tusschen de mededingers om het oppergezag in de Indische wateren had uitgewoed, bleef hier de gedeelde heerschappij de oorzaak van aanhoudende twisten, gevoelige botsingen, en soms het vergieten van stroomen bloeds; en zoo door beiden even weinig voor de kennis, de beschaving, de exploitatie van de rijkdommen dezer eilanden gedaan werd, hunne onderlinge geschillen waren daarvan welligt de voornaamste oorzaak. Die geschillen hebben tot op onze dagen voortgeduurd, en eerst zeer onlangs is daaraan een einde gemaakt door een traktaat, voorloopig reeds vastgesteld en geteekend, maar voor zijne ratificatie nog wachtende op de goedkeuring van de beide Kamers onzer vertegenwoordiging, aan welke het ten dien einde is voorgelegd. Bij dit traktaat worden, zoo wij afzien van den niet geheel onberispelijken vorm, alle punten van geschil op eene, zoo het mij voorkomt, voor beide partijen aannemelijke en billijke wijze geregeld, en ofschoon de overeenkomst niet is uitgevallen, gelijk zij door Nederland werd gewenscht, dat gaarne, tegen eenige geldelijke opoffering, den geheelen afstand der regten en bezittingen van Portugal had bedongen, het schijnt mij niet twijfelachtig, of er zal daaruit eene belangrijke verbetering in den toestand dezer gewesten geboren worden, en er bestaat bij mij naauwelijks eenige onzekerheid, of het traktaat zal met groote meerderheid worden goedgekeurd.”

Het vermoeden, door den schrijver geuit, dat het traktaat zoude worden aangenomen, heeft zich niet bevestigd; zoo veel noodiger is het dan aan te wijzen, op welke gronden de verwerping heeft plaats gevonden, ten einde, gelijk de schrijver te regt noodig acht, eene krachtige en wel gegronde meening over deze aangelegenheid te vormen, omtrent hetgeen de regering thans verder zal te doen staan.

De heer VETH geeft als de voornaamste oorzaak van den achterlijken staat van Timor op *de gedeelde heerschappij* dezer gewesten. Hij had daarom ook, tegen eene geldelijke opoffering, den geheelen afstand van Timor aan Nederland willen zien tot stand brengen.

Men zal dus den tegenstanders van het traktaat moeten toestemmen, dat de voornaamste oorzaak van den status quo door het traktaat *niet* uit den weg is geruimd.

Hierdoor ware de verwerping van het traktaat wel reeds gemotiveerd, indien men met zekerheid konde voorzien, dat door die verwerping een

nieuw traktaat zoude gesloten worden, in den geest van geheelen afstand, dien men algemeen als het beste zoo niet als het eenige middel beschouwt, om aan de ontwikkeling van Timor met vrucht te kunnen beginnen. Dit is echter niet het geval, en daarom zegt de heer v.: er wordt door het geslotene traktaat toch veel geregeld, de aanleiding voor vele geschillen wordt weggenomen, want wij zullen nu weten, wat onze onbestrijdbare eigendom is, en daardoor aan de verbeteringen dezer eigendommen werken kunnen.

Tot staving hiervan haalt de schrijver aan (blz. 4) het voorgevallene op Flores in 1838, wanneer de zeeroovers van Larentoeke getuchtigd werden, maar de Portugesche gouverneur van Dilly in 1844 nieuwe aanspraak maakte op Larentoeke, dien post wederom liet bezetten, en daardoor de pogingen van Nederland tot wering der zeerooverij belemmerde. De definitieve afstand van Flores zoude nu die pogingen niet alleen bevorderen, maar tot een gelukkig einde brengen.

Wij kunnen in die meening niet deelen, en niet alleen op grond van onze beschouwingen, maar juist op grond van de beschouwingen van den heer VETH, in het midden gebragt in de veronderstelling, dat het traktaat zoude worden aangenomen. Hij zegt: bl. 6:

„En zoo is dan nu bij voorraad reeds het groote eiland Flores, waar wij tot dus verre slechts een klein etablissement te Potta aan de Noordkust bezaten, terwijl ons de binnenlanden nog schier geheel onbekend zijn, een onbetwist veld geworden voor de Nederlandsche werkzaamheid. De nitkomst zal moeten leeren, of, gelijk ik vurig wensch, de belangstelling in dat eiland hierdoor zal aanwakkeren en eindelijk ook eens daarheen eene behoorlijk uitgeruste zending zal vertrekken, om de regering met de gesteldheid en de hulpmiddelen van een gewest, grooter dan ons halve vaderland, bekend te maken. Dit is te meer te hopen, ja voor de nationale eer noodzakelijk, sedert het uit de berigten van den heer FRELJSS te Makasser, wien wij de nieuwste en beste mededeelingen aangaande Flores verplicht zijn, gebleken is, dat de inwoners op gruwzame wijze verdrukt worden door de stedehouders van den Sultan van Bima, die het gezag over een groot deel van dit eiland uitoefenen met geen ander doel, dan om zijnen handel te monopoliseren, en der bevolking hare voortbrengselen als schatting of tegen zeer geringe betaling af te persen.”

Wanneer men bedenkt, hoe groot de menigte van eilanden is, in den Indischen Archipel, aan de Nederlandsche heerschappij quasi onderworpen; hoe uitgebreid de kusten dezer eilanden zijn; hoe moeilijk te naderen, en hoe grooter nog de moeilijkheid is, in de binnenlanden dezer eilanden door te dringen; wanneer men daarbij bedenkt, hoe gering de middelen zijn, die de Nederl. Indische regering voor dit doel kan besteden, door de behoeften der Nederl. schatkist, dan zal men wel met ons instemmen, dat het bezetten van een post meer of minder op een eiland, dat meer dan 100 mijlen kustland bezit, weinig kan afdoen tot wering der zeerooverij, en dat de regering volstrekt buiten staat is tot daarstelling der middeelen, om die verafgelegene, groote en weinig bevolkte eilanden behoorlijk te bezetten, ten einde daardoor de zeerooverij uit te roeijen.

Om deze zoo moeilijke taak ten minste zoo veel doenlijk te vervullen, moet volgens onze meening eene flotille van stoomschepen van weinig diep-

gang bestaan, die de zeeën oostelijk van Java onophoudelijk bekruint, en daardoor het bedrijf der zeerooverij zoo gevaarlijk en zoo weinig produktief maakt, dat de zeeroovers hierdoor genoodzaakt worden, andere bedrijven te kiezen, waardoor de zeeroof van zelf ophoudt.

En dat dit het eenige middel is, en het feitelijke bezit van een eiland, en eenvoudige onderwerping aan onze heerschappij weinig afdoet, bewijst ook de mededeeling van den heer VETH, dat de sultan van Bima de bevolking van Flores door zijne stedehouders laat onderdrukken en uitzuigen.

Het is dus die sultan, aan wien Flores, ten minste voor een groot gedeelte, toebehoort, en die het door stedehouders laat regeren. Wij weten sedert lang, dat die onderdrukking door de stedehouders van dezen vorst ook bestaat op Soemba en andere eilanden, en even sterk op het eiland Sumbawa. Maar die sultan is, gelijk vele andere inlandsche vorsten, onze vassal. Indien wij dus niet bij magte zijn, hunne ongeoorloofde handelingen te stuiten op de plaatsen, waar wij sedert lang met den waren stand der zaken bekend zijn, en bezittingen en direkten invloed hebben, hoe kunnen wij verwachten, dat de regering daartoe in staat zal zijn, ja zelfs pogingen in het werk zal stellen op Flores of andere eilanden, waar weinig of geene hoop bestaat, de te besteden uitgaven in vele jaren door opbrengsten vergoed te zien?

Tot wering der zeerooverij zoude dus de afstand van Flores en de andere in het traktaat genoemde eilanden niets bijdragen; misschien meer de afstand van het kleine eiland Poelo-kambing, of geiten eiland, tegenover Dilly gelegen, dat de voornaamste straat beheerscht, die uit de zee, beoosten Java, naar straat Timor leidt, juist door zijne kleinheid bezet en beheerscht worden kan, en waarvan de bewoners, indien niet zeeroovers van ambacht, toch stellig zeeroovers zijn, wanneer de gelegenheid daartoe gunstig schijnt; maar het is juist dit eiland, dat het Portugesche Gouvernement niet wilde afstaan, ofschoon zelden of nooit te Timor-Dilly een oorlogschip gevonden wordt, en de Portugesche regering dus erkender wijze niet in staat is, de zeerooverij in die streken tegen te gaan, veel minder te stuiten.

Wanneer men daarbij nu nog uit art. 6 van het traktaat *) ziet, dat de aanspraak van Portugal op dit eiland niet geheel buiten twijfel is, en weet, dat het daar naast gelegene groote eiland Wetter en al de oostelijk daarvan gelegene, zoogenaamde Zuid-wester-eilanden aan Nederland toebehooren, sedert meer dan eene eeuw bevaren worden, belangrijke Christengemeenten bezitten, en desniettemin door ons na de okkupatie in 1815 nimmer weder in bezit genomen, en evenmin geëxploiteerd zijn, dan blijkt het, dat de afstand van eilanden buiten Timor voor Nederland veeleer als een last, dan als een voordeel mag beschouwd worden, en gewis niet aannemelijk is, indien voor dien afstand ook nog geldelijke opofferingen van onze zijde worden gevergd.

*) La Neerlande se désiste de toute prétention sur l'île de Rambang (Pulo Kambing) au nord de Dilly, et reconnaît cette île pour possession Portugaise.

Wij hebben dus nog te onderzoeken, of ten opzichte van Timor, de wezenlijk gewigtige bezitting, door het traktaat zoodanige gunstige veranderingen zouden tot stand gekomen zijn, dat hierdoor afstand van land van onzen kant, benevens eene opoffering van *twee ton*, als een doelmatige maatregel kan beschouwd worden.

III.

Wij zullen hier, als ter zake weinig afdoende, niet in eene analyse treden van de geschiedenis der worsteling tusschen de Portugezen en Nederlanders voor het Engelsch tusschenbestuur, noch van het gebeurde gedurende dat tusschenbestuur. Men vindt dit in de brochure van den heer VETH even goed als duidelijk beschreven, van blz. 52 tot 85.

De eerste Nederlandsche resident op Timor na de weder in bezitneming was de heer HAZAART, een man, waarvan men de geschiedenis moet lezen, om te beseffen, dat Timor noch Nederlandsch Indië immer een ambtenaar heeft bezeten, die met meer talent, met meer trouw of geestkracht Nederland heeft gediend. Of zijne belooning evenredig was aan zijne diensten, kan men uit de brochure van den heer v. zien. Hij stierf den 19den December 1838 op het eiland Sawoe, welke mededeeling de heer VETH besluit met de woorden:

„Zijne asch rust te Koepang, waar hij den 8sten Januarij 1773 het levenslicht had aanschouwd, en zijne nagedachtenis leeft er nog in de „harten der dankbare ingezetenen!”

Wij voegen er bij: leest de daden van dit *inlandsch kind*, dat nimmer Europa gezien heeft, en gij zult niet alleen betere denkbeelden krijgen over den aanleg, de geestkracht en de trouw der inlandsche kinderen, maar ook moeten bekennen, dat aan den heer HAZAART in de geschiedboeken van Ned. Indië eene der eervolste plaatsen toekomt.

Indien vroegere traktaten, bij name dat van den 9den Junij 1756 (blz. 71) en een later van 1759, ons onbestrijdbaar regt aanwijzen op al de distrikten, waarop in het laatst gesloten traktaat ons regt door definitieven afstand op nieuw erkend wordt, men ziet uit § XIX, hoe het kwam, dat onze aanspraken daarop twijfelachtig geworden waren.

Tot duidelijk begrip van den gang der zaken na de okkupatie moeten wij hier de geheele XIX § overnemen.

• De Portugezen hadden zich de verwarringen der jongstverloopen jaren ten nutte gemaakt, • om hun gezag en invloed onder de voormalige bondgenooten der compagnie in de Belonesche • landen uit te breiden. Terwijl de Engelschen op deze afgelegene gewesten weinig acht • gaven, hadden zij niet slechts onderscheiden vorsten genoopt de Portugesche vlag te hijschen • maar ook, gevolg gevende aan hunne reeds in 1785 geopperde aanspraken op Fialarang, het • in 1812 gewaagd tot eene werkelijke bezetting van Atapoepoe, — eene tot Fialarang behoorende • strandplaats in het distrikt Djenilo, tusschen Batoe Gedeh en Oekoesi — over te gaan en • er tollèn te doen heffen. Voorzigtigheidshalve hadden zij echter deze heffing opgedragen • aan een persoon, die met geen officieel karakter bekleed was, en des noods kon gedesavouëerd • worden, terwijl zij zich ook tot één enkel jaar schijnt te hebben bepaald. Tijdens het herstel • van het Nederlandsch gezag, besloot de nieuwe Gouverneur van Dilly, PINTO geheeten, de

• regten, schijnbaar hierdoor verkregen, te handhaven: de Engelschen immers hadden op Fialarang geen aanspraak gemaakt, en hij was in het bezit van een dokument, waarmee hij bewijzen kon, dat hier op Portugeesch gezag tollen geheven waren. Waarschijnlijk was hij niet onkundig van de groote moeilijkheden en tegenkantingen, waarmee het herstel van het Nederlandsch gezag schier overal in de buitenbezittingen gepaard ging en waarvan de oorzaak voor een groot gedeelte moet gezocht worden in de pogingen, door den gewezen Gouverneur van Java RAFFLES en zijne agenten aangewend, om den Britschen invloed, ook door het voeden van een geest van verzet tegen het Nederlandsch gezag, te handhaven. Misschien zelfs hoopte de Gouverneur van Dilly op de ondersteuning van Portugals magtigen bondgenoot. Hoe het zij, de heer HAZAART was de man niet, om deze verkorting der regten van Nederland lijdelijk aan te zien. Na eene vruchteloze briefwisseling met den Portugeschen Gouverneur, waarin hij de zaak in der minne poogde bij te leggen, vertrok hij in het begin van 1818 van Koepang, kwam voor Atapoepoe ten anker, ontscheepte er een 30 tal Nederlandsche krijgslieden en liet de Portugesche vlag nederhalen en de Nederlandsche in de plaats op hijschen. Eenige weinige, bijna naakte inlandsche soldaten, waarvan een op den titel van Kapitein aanspraak maakte — zoo als men trouwens in het Portugesche gebied vele met militaire rangen bekleede inlanders vindt — maar alle onderscheidings tekenen van zijnen rang miste, poogden zich hiertegen te verzetten. De heer HAZAART hield zich als of hij de zaak niet begreep en hij hen verdacht, van de wapenen onzer wacht te willen ontvreemden, en toen de kapitein zijne hand aan den vlaggestok wilde slaan, liet hij hem door zijne soldaten vatten, aan den stok vastbinden en 25 rietslagen toedeelen.

• Ongetwijfeld was dit niet de eenige gelegenheid, waarbij de heer HAZAART de Portugesche aanspraken in den weg trad. Hij trachtte overal bij de vorsten de aanhankelijkheid aan het Nederlandsch gezag te verlevendigen, noopte hen van het bondgenootschap met Portugal weder afstand te doen, en haalde zelfs den ouden bondgenoot der zwarte Portugezen, den Radja van Ambenoe, tot het aangaan van een contract over, waarbij deze op zich nam zijne beide zonen te Koepang te later onderwijzen en de Hollandsche vlag te Soetrana te doen wapperen *).

• Onmagtig om zich te wreken, zocht de Portugesche Gouverneur herstel voor zijne grieven door eene aanklagt tegen den heer HAZAART bij de Hooge Regering te Batavia. Zij werd aldaar ontvangen in de tweede helft van 1818, en beschuldigde den Nederlandschen Resident van te Atapoepoe het grondgebied van zijner allertrouwste Majesteit geschonden en zich mishandeling en geweld jegens Portugesche militairen veroorloofd te hebben. Zij voegde er bij, dat hij ongegronde aanspraak maakte op verschillende, aan de kroon van Portugal behoorende bezittingen, en zelfs van eenige regenten verklaringen had weten te erlangen, waarbij zij zich onder Nederlandsche bescherming stelden, en dat hij de inlandsche vorsten tegen Portugal opzette, onder voorwendsel, dat een oorlog tusschen Nederland en de verbondene magten van Engeland en Portugal was uitgebroken. Commissarissen-Generaal achtten deze beschuldiging gewigtig genoeg, om den heer HAZAART ter verantwoording naar Batavia te roepen, den heer HALEWIJN in zijne plaats tot Resident van Timor te benoemen, en met hem den luitenant-kolonel TAETS VAN AMERONGEN, aide-de-camp van den Gouverneur-Generaal, als Commissaris derwaarts te zenden, om de regten van het Nederlandsche Gouvernement te onderzoeken, en, zoo noodig, de zaken te herstellen in den staat, waarin zij vóór de maatregelen van den heer HAZAART geweest waren. Ofschoon nu, vóórdat nog de Commissaris van Soerabaja onder zeil kon gaan, van den heer HAZAART zelven berigten inkwamen, die aan de zaak een geheel ander aanzien gaven, meende men echter dat dit tot geene verandering in de beoogde zending moest leiden. De Commissaris en benoemde Resident gingen dus den 25sten November 1818 onder zeil.

• Het onderzoek der zaak strekte grootelijks tot regtvaardiging van den heer HAZAART,

*) • De heer HEIJMERING zegt, bl. 35, 219, dat dit plaats had in 1816; doch eene verbindende overeenkomst kan niet voor het volgende jaar zijn aangegaan, indien althans, zoo als dezelfde schrijver opgeeft, eerst in het begin van 1817 het Nederl. gezag op Timor hersteld werd. Sedert heeft te Soetrana werkelijk de Hollandsche vlag gewapperd. Zie T. v. N. I., 1852, I, bl. 201 en S. MULLER, bl. 146."

• daar de Commissaris zich van de volkomen ongegrondheid der aanspraken van Portugal op Fialarang overtuigde. Dat de Resident, bij het doen gelden onzer regten op Atapoepoe, eigenmagtig had gehandeld, was zeker niet te ontkennen; maar had hij anders kunnen doen, zonder het belang zijner regering te verwaarloozen? Timor was toenmaals, volgens een besluit van den Commissaris-Generaal van 24 Jan. 1817 *), onder het onmiddellijk bestuur der Moluksche eilanden gesteld; maar de gelegenheid om bevelen van Amboina te vragen deed zich hoogstens twee à driemaal in het jaar voor. Had nu de Resident vooraf magtiging willen erlangen om Atapoepoe te bezetten, dan zou hij zich hebben behooren te wenden tot den Gouverneur der Molukken, die weder bevelen van de regering te Batavia zou hebben moeten vragen, waardoor welligt acht maanden zouden verlopen zijn, eer de aanmatiging der Portugezen was te keer gegaan. De onderhandelingen van den Commissaris met den Portageschen Kapitein-Generaal ter regeling en afdoening der geschillen liepen geheel vruchteloos af, daar laatstgenoemde niet te bewegen was, om iets van zijne aanspraken te laten varen. De overste TAETS VAN AMERONGEN, het nuttelooze van zijn verblijf op Timor inziende, nam de terugreis aan, het bestuur van dat eiland in handen latende van den heer HALEWIJN, en kwam in het begin van Mei 1819 te Batavia terug. Zijn rapport en de tegenwoordigheid van den heer HAZAART, die kort daarna ter hoofdplaats verscheen, stelden de hooge regering in staat tot een naauwkeurig onderzoek. Het gevolg was, dat de heer HAZAART in zijn post als Resident van Timor hersteld en de heer HALEWIJN eervol ontslagen en teruggeroepen werd, en dat, bij besluit van 16 December 1819 †), tot bevordering eener snellere gemeenschap met Batavia, Timor van het Gouvernement der Molukken gescheiden en tot eene onmiddellijke onderhoorigheid van Java verklaard werd. Hierdoor verviel ook voor dat eiland het monopolie, dat nog steeds in het Gouvernement der Molukken werd gehandhaafd, en erlangde het gelijke vrijheid van handel als in de overige Nederlandsche bezittingen in den Archipel bestond.

• In het volgende jaar werden de klagen over onze bezetting van Atapoepoe door den Onderkoning van Goa bij de hooge regering te Batavia vernieuwd, en ofschoon hij in hare afwijzing scheen te berusten, opperde de Gouverneur-Generaal v. D. CAPELLEN reeds toenmaals het denkbeeld, om verdere geschillen te voorkomen door eene minnelijke schikking, waarbij Timor en onderhoorigheden, tegen eene billijke schadeloosstelling aan Portugal, geheel onder het Nederlandsch gezag zouden gebragt worden. Dit voorstel ontmoette toenmaals in het moederland niet al de belangstelling die het verdiende.

Indien wij hieruit zien, dat Fialarang aan ons toebehoort, wij zien uit het vervolg van de brochure (blz. 97), dat het de heer HAZAART was, die bij een rapport van 1821 de aandacht der regering op den koperrijkdom van Timor vestigde; en vervolgens zien wij, dat juist de grootste rijkdom aan kopererts zich te Fialarang bevindt. De heer REINWARDT, sprekende in een rapport, in 1827 aan den Minister van Marine en Koloniën aangeboden, van een zeer rijk kopererts, nagenoeg 85 procent aan zuiver metaal bevattende, zegt, dat dit erts afkomstig is van het *Nederlandsch grondgebied*.

Uit het werk blijkt verder, dat op Portugeesch grondgebied geen, of althans zeer weinig, koper gevonden wordt. Wij lezen op blz. 116.

• De heer BROUWER is van oordeel, dat de vroegere, minder gunstige rapporten omtrent den koperrijkdom van Timor steeds dezelfde dwaling ten grondslag hadden, die namenlijk, dat men steeds het koper in massa in gedegen staat heeft willen vinden. Dat de Timorezen, die geen ander middel kennen, om koper te verzamelen, dan het krabben in 't rivierzand

*) *Staatsbl.* n°. 6.

†) *Staatsbl.* n°. 86.

• met een aangepuntten stok, slechts geringe hoeveelheden verkrijgen, acht hij volstrekt geen bewijs tegen den rijkdom der aderen, daar b. v. uit de mijnen van Cornwallis gemiddeld slechts 7 pCt. zuiver koper verkregen worden.

• Bovendien steunen die rapporten meest niet op zelfstandig onderzoek en heeft veelal de een slechts den anderen afgeschreven. Hieraan is de zoo zeer verspreide dwaling te wijten, als ware het koper voornamelijk te zoeken in het Portugesche grondgebied, vooral in den omtrek van Dilly en Manatoetoe en in het zuidoostelijk gedeelte des eilands. Dat dit eene dwaling is, bleek den heer BROUWER niet alleen uit het resultaat der zorgvuldigste nasporingen in Portugesich-Timor, zoowel bij partikulieren, als in officiële rapporten gedaan; maar kan ook ten deele op mineralogische gronden worden aangetoond. Het terrein omstreeks Dilly is eene steenkolen-formatie, en dit loopt zoozeer in het oog, dat hij met zijn reisgenoot zelfs pogingen aanwande, om concessie tot de ontginning van het Portugesich-Gouvernement te verwerven. Volgens den heer SOMMER kan stellig binnen den omtrek van 20 Eng. mijlen van Dilly geen koper worden gevonden. De eenige plek in de omstreken van Manatoetoe, die koper oplevert, is de berg en de rivier van *Birak*. (*Birak*, in het plaatselijk dialect *koper*.) Hier moet dus de plaats zijn van den koperberg der oude berigten, maar wel verre, dat zich de oude sprookjes bevestigden omtrent den bijgeloovigen eerbied, waarmede de inboorlingen dien koperberg zouden beschouwen, vond de heer BROUWER boven op den *Birak* een kompong, en werden hem nog twee, vroeger bewoonde plaatsen aangewezen, welker bevolking, ten gevolge der kinderzichte, was gestorven of verstrooid.

• De overige, het gezag van Portugal erkennende plaatsen, die den heer BROUWER als koper voortbrengende zijn bekend geworden, liggen in het midden-gedeelte des eilands, in de landen van Waiwiko-Waihal, en in de nabijheid van die streken van het Nederlandsch gebied, die vooral door haren koper rijkdom uitmunten. Zij zijn *Fatoe-mea*, eene onderhoorigheid van het rijkje Soeai, en eene plaats in 't gebied van den kleinen Radjah van *Lamakané*, die omstreeks den tijd der zending van den heer FRANCIS de Portugesche vlag had geheschen. Wat het rapport van den heer MACKLOT betreft, beroept zich de heer BROUWER op het oordeel van den administrateur en inspekteur der mijnen, STIFT, en tegen de beweringen van den heer S. MULLER stelt hij over zijne aan het Gouvernement aangeboden verzameling van Specimina, gelurende de 35 daagsche reis van Koepang naar Dilly door den heer VON SOMMER, bij het herhaaldelijk aan wal gaan, gemaakt, alsmede zijne door den posthouder van Atapoepoe verzegelde verzameling van Specimina, opgegaard in het *Fiala-rangscho*, ter plaatse, voor welker ontginning hij zich bereid verklaart, de concessie van 't Gouvernement te verzoeken."

En nu rijst natuurlijk de vraag, waarom de kopermijnen op Timor, die toch op Ned. grondgebied gelegen zijn, niet door de regering of partikuliere ondernemers ontgonnen werden, of worden, en waarom men van het traktaat met Portugal eene gunstige uitwerking verwacht voor deze ontginning.

Het antwoord vindt men alweder in de brochure van den heer VETH, en wel in de geschiedenis van het bestuur, zoowel van de Portugezen, als van de Nederlanders. Uit die geschiedenis toch blijkt ten duidelijkste, dat geen der beide gouvernementen ooit eene magtsontwikkeling op Timor heeft vertoond, geschikt om de woelingen van de menigte kleine vorsten en regenten tegen de Europeesche heerschappij te keer te gaan, of de onderlinge oorlogen tusschen die hoofden te doen ophouden.

Deze hoofden neigden naar de Nederlandsche of Portugesche partij, al naar dat hun belang dit voor het oogenblik medebragt, en uit het hijschen eener Nederlandsche of Portugesche vlag in eene van de kleine rijkjes is dus ook niet de minste gevolgtrekking op te maken, dat een dusdanig rijkje aan Nederland of Portugal toebehoort.

Had de Nederlandsche regering van den beginne af aan zich niet met, tot niets leidende, onderhandelingen ingelaten, maar eene goede militaire magt op Timor geplaatst, die de weerspanningen straffen, en de trouwen behoorlijk had kunnen beschermen, dan bestonden sedert lang contestatiën noch geschillen meer. Maar wij zien oorlogen ontstaan met de inlandsche hoofden, en de Nederlandsche gezaghebbers gedwongen, zich tot voering daarvan te bedienen van inlandsche hulptroepen, die dan eens hunne diensten verkoopen, dan eens vrijwillig aanbieden, dan eens weigeren, en in elk geval in het beslissende oogenblik geene *wezenlijke* hulp aanbrengen. Geheel eigenaardig is er een *militaire* kommandant op Timor, maar de civiele gezaghebber voert de oorlogen, en van den militairen kommandant vinden wij nooit gewag gemaakt, waarschijnlijk omdat het maar een tweede of eerste luitenant is. Zelfs vinden wij, (blz. 113) dat de resident SLUYTER, om aan den euvelmoed van den stam Monabait, aan den Keizer van Sonabait in naam onderworpen, paal en perk te stellen, 2 à 3000 man verzamelde (inlandsche hulptroepen), en aan het hoofd daarvan stelde den kapitein der Mardijkers DE ROOIJ.

Dat zodoende de expeditie geen gewenscht gevolg had, kan men wel begrijpen; even duidelijk is het, dat de verwarde staat van zaken op Timor niet voortkomt uit de onzekerheid, aan wien de verschillende landstreken toebehooren, maar uit de onmagt, om ons regt op die landstreken tegen de hoofden te doen eerbiedigen.

En even duidelijk zal het voor iedereen zijn, dat een traktaat met Portugal in dezen staat van zaken niet de geringste verandering zal brengen, daar Portugal niet alleen nimmer *wezenlijken* invloed op de hoofden heeft uitgeoefend, maar ook inderdaad buiten magt was, om dien te kunnen doen gelden.

Het regt op onze bezittingen wordt ons strijdig gemaakt; maar niet op grond van traktaten of oorkonden, want die spreken sedert 1756 allen in ons voordeel; maar meestal op grond van chikanes, voorkomende uit verklaringen van inlandsche grooten, dat zij aan die of die mogendheid willen ondergeschikt zijn, en welke verklaringen, wanneer zij in het voordeel van Portugal luiden, op niets anders gegrond zijn, dan op fanatisme, maar vooral op de wetenschap, dat Portugal niet in staat is, hunnen euvelmoed te keer te gaan.

Het traktaat met Portugal doet dus niets hoegenaamd af. De *kuiperijen* in het algemeen door het geheele eiland zullen nooit ophouden, vooral ook door de onverdraagzaamheid, die onder anderen te Oekoesi (de enklave in ons grondgebied, die echter Portugeesch blijft) zoo groot is, dat toen in 1828 de teekenaar VAN RAALTEN op eenen togt nabij Oekoesie bezweek, men de grootste moeite had, om zijn stoffelijk overschot aldaar aan de aarde te mogen toevertrouwen, alleen omdat hij een lid der Hervormde kerk was (blz. 98).

De kuiperijen kunnen dus alleen gestuit worden door den geheelen afstand van Timor aan Nederland, als wanneer de Roomsche-Katolijken spoedig

de overtuiging verkrijgen zullen, dat onder *onze* wetten geene uitdrukkelijke voorwaarden noodig zijn, om bescherming voor elke godsdienst te verkrijgen.

Ons goed regt echter op hetgeen aan ons toebehoort, zullen wij moeten bewijzen door eene voldoende militaire magt, die in staat is, dat goede regt ook te handhaven, de gewilligen te beschermen, en de onwilligen te straffen. Zonder die magtsontwikkeling helpen geene traktaaten. Met die magtsontwikkeling hebben wij geen traktaat noodig, en te regt haalt de heer VETH met betrekking hierop aan het gezegde van den heer BABINET in de „*Revue des Deux Mondes*;”

„De Hollanders, even als de Amerikanen, konden gemakkelijk hunne „bevolking vertiendubbelen, indien zij zich van *hun eigen grondgebied wilden „meester maken!*”

Dat de heer VETH zelf ook hierin geheel en al onze denkbeelden beaamt, bewijst eene zinsnede op blz. 122, alwaar hij zegt:

„Sedert op Java het kultuurstel werd ingevoerd, was de verwaarloozing der buitenbezittingen systematisch. En wat bepaaldelijk Timor en de omliggende eilanden betreft, dagteekent van dien tijd het stelsel, om de bezitting wel aan te houden, maar er niet meer, dan het daartoe volstrekt noodzakelijke aan ten koste leggen, waarom alle bemoeienis van het Gouvernement zich bepaalt tot de handhaving van het établissement te Koepang, de plaatsing van enkele posthouders, en de zending, na kortere of langere tusschenpoelen, van een grooter of kleiner oorlogsvaartuig, om de Nederlandsche vlag langs de kusten te vertoonen, waarbij aan den kommanderenden officier de noodige volmagt gegeven wordt, om de geschilden bij te leggen, tusschen de radjah's en de hoofden ontstaan.”

En, dat de schr. ook onze denkbeelden deelt omtrent de uitwerking van een traktaat met Portugal, en hij dus van zijne aanvankelijk gunstige meening omtrent dit traktaat is teruggekomen, naar mate hij dieper in de zaak is doorgedrongen, dit bewijst elke bladzijde op het einde van het werk.

Hij erkent, (blz. 127) bij het verhaal der zending van den heer D. C. STEIJN PARVÉ, dat het kontract van 1756 door PARAVICINI met de inl. vorsten gesloten, ons reeds al de regten gaf, die wij nu zouden verkrijgen, maar dat men dit kontract niet wel tot grondslag der onderhandelingen kon aannemen, omdat, ten eerste, de Portugesche regering daartegen gedurig had geprotesteerd (en dit is wel natuurlijk, maar doet ter zake niets af); omdat, ten tweede, vele vorsten, die dat kontract onderteekend hadden, bondgenooten gebleven waren van het Portugesche Gouvernement; hiervan was echter de oorzaak de derde reden, die hij opgeeft: „omdat „de kompagnie nimmer bij magte was geweest, de verder van Koepang „verwijderde vorsten tot nakoming der bepalingen van het kontract te „noodzaken.”

Hiertoe zal dus de Ned. regering regt hebben, indien zij de behoorlijke magt bezit; maar zonder die magt zal zij evenmin *met het traktaat in de hand*, als zonder dat traktaat daartoe in staat zijn.

De heer VETH erkent ook, dat de meeste moeilijkheden en aanrandingen altijd gekomen zijn van Oekoesi. En dit rijk, in de Ned. bezittingen geklaveerd, blijft juist Portugesche. Dat die aanrandingen niet zullen op-

houden, zoolang wij zonder magt zijn, die tegen te gaan, behoeft geen be-
toog; dat wij bij aanrandingen verplicht zullen zijn, ons met onze klagten aan
de Portugesche regering te wenden, is even duidelijk; dat de Portugesche
regering niet in staat is, hare vassalen tot orde te brengen, of voor mis-
daden te straffen, weet iedereen. Wij zullen dus, bij aanrandingen ge-
noodzaakt zijn den vijand direkt te tuchtigen, gelijk PALING te Larentoeke
deed. Maar juist dan zal Portugal, met het traktaat in de hand, ons
beschuldigen, dat wij ons eene aanranding van zijn grondgebied veroor-
loofd hebben, zonder in oorlog met die mogendheid te zijn. Daarvan
nieuwe moeilijkheden.

En indien wij op geene andere wijze orde en rust op Timor kunnen
onderhouden, waartoe dient dan het traktaat?

De heer VETH deelt nu den loop der verdere onderhandelingen mede
(blz. 132) en betoogt de waarschijnlijkheid, om tot afdoening der geschillen
geheel Timor in onze handen te doen overgaan; en daar die poging op
den nationalen trots der Portugezen afstuitte, betreurt hij het, dat ten
minste niet de enklave Oekoesi en Ambenoe in onze handen is gekomen,
„tot voorkoming van intrigues der zwarte Portugezen.”

Eindelijk zegt de heer VETH nog, blz. 133.

„Er zijn nog twee punten in het traktaat, die tot eenige bedenking hebben aanleiding ge-
geven: de schadevergoeding, en de vrijheid van godsdienstige belijdenis in de door Portu-
gal afgestane distrikten. De schadevergoeding van twee ton is ongetwijfeld veel te groot in
verhouding tot de dadelijke voordeelen, die het traktaat aan Nederland verschaft, zij kan
alleen verdedigd worden, wanneer men in der daad ernstige pogingen beproeven wil, om
Timor en onderhoorigheden dienstbaar te maken aan de vermeerdering van den nationalen
rijkdom. Een gedeeltelijke vergoeding zal, zegt men, daarin te vinden zijn, dat het trak-
taat de zoo vaak herhaalde, kostbare zending van commissarissen voor het vervolg zal on-
noodig maken. *Wij hopen het; maar vreezen, dat de enclaves, die Portugal in ons ge-
bied behoudt, welligt maar al te spoedig tot nieuwe verwikkelingen zullen aanleiding geven.*

„De belofte van vrije godsdienstoefening voor de gewezen Portugesche onderdanen, had
mijns inziens niet in het traktaat moeten worden opgenomen *), een beroep op onze grond-
wet ware hier toereikend geweest.”

Waar zoo groote bezwaren bestaan tegen het aannemen van een traktaat
omdat de opofferingen, daarbij aan Nederland in land en geld opgelegd,
niet gecompenseerd worden door de wegruiming der belemmeringen, die onze
plannen van ontginning en ontwikkeling op Timor in den weg staan, daar
zal het publiek en voorzeker ook de heer VETH ons moeten toestemmen,
dat de Kamer geene vrijheid had, tot de goedkeuring van zoodanig trak-
taat te besluiten.

IV.

Eenigen tijd geleden, uitte een dagblad de meening, dat men eene wet

* *) Men heeft zich bezwaard, dat te dien opzichte geene reciprociteit is bedongen; doch
de verklaring der regering, dat in de, door haar afgestane, gewesten geene hervormde Chris-
tenen gevonden worden, schijnt werkelijk dat beding overbodig te maken; meer bedenkelijk
voor de nationale waardigheid en den roem der voorvaderlijke verdrangzaamheid schijnt het
mij, dat men in het geheel zulk eene bepaling heeft toegelaten.”

niet kon *bestreden* hebben, wanneer men er *voor* stemt. Wanneer men de redevoering van den heer J. J. ROCHUSSEN leest over het traktaat met Timor en dan weet, dat hij *voor* het traktaat heeft gestemd, dan zal men niet alleen zien, dat de boven geuite meening niet opgaat, maar ook begrijpen, dat zeker die redevoering vele leden *tegen* het traktaat heeft doen stemmen en dus de stem van den heer R. door zijne redevoering meer dan geneutraliseerd is; dat hij dus het traktaat wel ter dege heeft bestreden.

De heer R. heeft de beschouwingen over art. 10 van het traktaat (waarover later) in het midden gelaten, en de staatkundige en staathuishoudkundige waarde van het traktaat getoetst aan het bestaande. Hij begint met te zeggen:

• Ik mag niet ontkennen dat, afgescheiden van art. 10, het traktaat, toen ik het voor het eerst inzag, op mij een ongunstigen indruk maakte. Ik vroeg mij af, zonder daarop een volledig antwoord te kunnen geven: wat zijn toch de materiele voordeelen, die wij daarbij verkrijgen? In het zoeken van een antwoord op die vraag ging ik in de allereerste plaats uit van het denkbeeld, om den toestand, dien wij zouden verkrijgen, te vergelijken met den toestand, die bestaat; en dan moet ik zeggen, dat, wanneer ik de quaestie enkel op het feitelijk bestaande terrein beschouw, ik niet kon zien dat wij voordeelen bekomen. Immers wat verkrijgen wij? Ik zal nu niet in eene geographische beschouwing treden en u vele namen opnoemen, die zich onderling zeer gelijken en waarvan de ligging misschien niet iedereen helder voor den geest is, maar alleen zeggen, dat hetgeen wij feitelijk verkrijgen zich bepaalt tot Larentoeka, gelegen op Flores, en die plaats heeft in mijn oog eene zeer geringe waarde; de afstand heeft morele waarde, omdat door onverdeeld bezit ook op Flores de keten van onze bezittingen aan die zijde gesloten wordt, maar ik herhaal, materiele waarde vind ik er niet in; het zal geldelijk slechts een lastpost worden. Wij verkrijgen geene andere eilanden, want de andere eilanden in dit traktaat genoemd, zijn sedert eenigen tijd werkelijk door ons bezet. Tot staving daarvan beroep ik mij op den *almanak van Nederlandsch-Indië* van het jaar 1851, waarin men de namen van de Nederlandsche posthouders, op die eilanden geplaatst, vindt. Er was een verschil gerezen omtrent twee der eilanden, namelijk Koeni of Kini, op het eiland Ombaai, en Blaga op het eiland Pantar. Men had opgemerkt dat sedert eenigen tijd in die van ondsber Nederlandsche bezittingen de Portugesche vlag woei. De landvoogd, die in 1847 het bestuur over Nederlandsch Indië voerde, verplicht om het hem aanvertrouwde pand tegen alle inkrimping en aanranding te beschermen, protesteerde tegen die daad bij den Portugeschen landvoogd te Dilly en zond te dien einde een commissaris derwaarts, om dat protest kracht bij te zetten en om in de allereerste plaats door overreding en overtuiging ons goed regt te bewijzen, en daardoor het geschil in der minne te beslechten. De toenmalige Portugesche landvoogd, een billijk en opgeklaard man, ontkende ons regt niet, maar gaf ten antwoord: het is niet mijne schuld, ik heb daar die Portugesche vlag niet doen hijschen, het is geschied door een onzer vasallen, door een der radja's, die onder de hooge overheid van Portugal staan, den radja van Oikoussi; ik verzet er mij niet tegen, dat gij er uwe driekleur weder doet wapperen, maar daartoe ben ik niet in staat.

• Wat was het geval? Die radja van Oikoussi was magtiger dan het Portugesche gouvernement van Dilly; hij vertegenwoordigt het aan Nederland vijandig element. Dat rijkje van Oikoussi is gesticht door een Nederlandsch verrader, JOAN D'HORNAY, die in z'n had het fort Hendrik op Solor aan den vijand, aan den Portugees, over te geven. Alvorens gevat te worden, wist hij te ontsnappen; hij ging tot den vijand over, veranderde van geloofsbelijdenis en wierp zich op tot radja van Oikoussi: 't welk alsnu de verzamelaars werd van muiters en kwalijkgezinden van de verschillende overige eilanden van den archipel. Die radja van Oikoussi heeft ten allen tijde onze bezittingen bestookt en zelfs de hoofdplaats van Koepang belegerd. Bij ontstentenis van afstammelingen van dien D'HORNAY werd de regering van dat rijkje aanvaard door een ander, zekeren COSTA, die en wiens opvolgers

• steeds tot op den huidige dag dezelfde staatkunde ten aanzien van Nederland blijven vol-
 • gen. Nu waren op de straks door mij genoemde eilanden Ombaay en Pantar oneenigheden
 • tusschen de bevolking en de radja's ontstaan. Deze riepen den radja van Oikoussie te hulp;
 • hij kwam met eene magt, herstelde orde en vrede, maar verklaarde zich tot beschermheer
 • van die eilanden, ondanks die van oudsher onder Nederlandsch gezag stann, en aangezien
 • hij zelf de Portugesche vlag voert, heesch hij ook daar die vlag, zonder eenig regt, want
 • ik herhaal, van oudsher waren dit bezittingen van Nederland. Zij waren in bezit van Ne-
 • derland gesteld, even als Timor en al de eilanden in dien archipel, door den oudtijds wettigen
 • opperheer, den Koning van Ternate, bij het verdrag tusschen hem en MATELIEF gesloten. Wij
 • waren regtens en feitelijk in het bezit van die eilanden, toen de vrede van 1661 met Portugal
 • werd gesloten, waarbij in het zesde artikel het beginsel van *uti possidetis* gehuldigd werd;
 • ieder behield wat hij bezat en wij waren in het bezit, niet alleen van die eilanden, maar
 • ook van vele andere dezer betwiste landen op Timor en in den Timoreschen archipel. Om
 • nu dat bezit te staven zond de toenmalige regering van Nederlandsch Indië ten jare 1756
 • een afgezant derwaarts, den heer PARAVICINI. Deze sloot een kontrakt met de meeste in-
 • landsche hoofden en vorsten van Timor, ten einde het gezag van de Nederlandsche over-
 • heid te staven. Of hij in zijn ijver niet te ver is gegaan, durf ik niet beweren. Ik 'ge-
 • loof dat er onder die vorsten, die hij tot verklaring van onderdanigheid en getrouwheid
 • toeliet, enkelen waren op wie het Nederlandsch bestuur geen volkomen regt had. Maar
 • het is zeker, dat wij daardoor regten kunnen gronden op later aan ons betwiste stre-
 • ken. Nu wil ik wel toegeven dat naar gelang de zaken der compagnie in het eind der
 • vorige eeuw terugliepen, wij ons regt niet genoegzaam door de praktijk hebben gehand-
 • haafd; dat wij uit kwaad begrepen bezuiniging vele posthouders hebben ingetrokken; dat
 • eindelijk, toen de koloniën ons waren ontnomen, onze oude regten verflaauwden; maar zoo
 • ras waren wij niet weder in het bezit gesteld van die koloniën of de toenmalige landvoogd
 • VAN DER CAPELLEN wist ons regt op eene prijzenswaardige wijze te handhaven. Ook hij
 • zond een afgevaardigde naar Timor, den luitenant-kolonel TAETS VAN AMERONGEN. Deze
 • wist ons regt te verschaffen. Men had *feitelijk* inbreuk gemaakt op onze regten en *feitelijk*
 • werden onze regten hersteld, doch met beleefdheid. De Portugesche vlag werd afgenomen
 • en teruggezonden en de Hollandsche werd geschenen op de hoofdhaven van die distrikten,
 • in het centrum van Timor gelegen, waaraan de meeste waarde werd gehecht, omdat zich
 • daar de meeste rijkdommen bevinden, te Atapoepoe. Sedert 1818 zijn wij op Timor geble-
 • ven in het feitelijk bezit van al die distrikten. Over de zaak werd toen wel aan den Por-
 • tugeschen Onderkoning, die te Goa resideerde, géschreven. Deze droeg de zaak voor aan
 • zijne regering, destijds nog te Rio-Janeiro gevestigd. Maar over die geschillen is nimmer
 • eene uitspraak gedaan of eene overeenkomst gesloten. De quaestie ten jare 1847 omtrent
 • de eilanden geopperd is naar ons gevoegen geschikt, want toen een Nederlandsch oorlogs-
 • vaartuig daar kwam om onze regten te handhaven, heeft die radja van Oikoussie begrepen,
 • dat het geene zaak was met die Nederlandsche oorlogschepen de quaestie door kracht van
 • wapenen te beslissen, en van dat oogenblik af zijn onze posthouders daar gevestigd.

Hier vinden wij in weinige woorden eene rekapitulatie van het werk van den heer VETH, in weinige woorden eene geschiedenis van de staatkunde der Portugezen en Nederlanders op Timor, en van de sedert de vroegsten tijden voorgevallene feiten, die bewijst, dat de heer ROCHUSSEN het onderwerp volkomen meester is.

Maar wij moeten aan den lezer en aan den heer R. zelveu bescheiden de vraag rigten, of die ontwikkeling van een deskundige geschikt was, voor het traktaat stemmen te verwerven. Wij vinden toch hier, gelijk in het boek van den heer VETH, dat wij geene *belangrijke* bezittingen door het traktaat zouden verkrijgen, die wij niet alleen wettig, maar ook reeds feitelijk reeds in bezit hebben. Wij vinden hier onwederlegbaar aangewezen, dat hetgeen wij ontvangen, als nog niet bezittende, van geene waarde hoo-

genaamd is, en voor ons niets zal daarstellen, dan een lastpost. Wij vinden hier eveneens de meening en het bewijs, dat de intrigues en telkens verwekte moeilijkheden niet anders kunnen uit den weg geruimd worden, dan door geheelen afstand van Timor aan ons. En eindelijk vinden wij weder het bewijs, dat de grootste moeilijkheden steeds kwamen en nog komen van Oekoesi, 't welk eene enklave van ons is en eene Portugesche bezitting blijft.

Maar in de redenering van den heer R. vinden wij ten dien opzichte nog een feit, dat door den heer VETH niet verhaald wordt, het is de mededeeling, dat de radja van Oikoussie (Oekoesi) zich eigenmagtig tot beschermheer van Ombay en Pantar opwierp, en daar de Portugesche vlag heesch, hoezeer die eilanden aan Nederland toebehoorden. En waarom durfde die radja zoo te handelen?

De heer R. verhaalt het ons. „De radjah van Oikoussi was magtiger „dan het Portugesche gouvernement van Dilly, hij vertegenwoordigt het „aan Nederland vijandige element.”

Dit zijn de woorden van den heer R. Hij zegt daarmede toch wel duidelijk genoeg, dat een traktaat met Portugal niets helpen zal, wanneer die radja daardoor onder Portugesche heerschappij blijft, omdat dat gouvernement niet in staat is, hem tot zijnen pligt te brengen, wanneer hij ons aanrandt, en wij door dat traktaat niet geregtigd zijn, een onderdaan van Portugal anders, dan door tusschenkomst dezer mogenschap te tuchtigen; dat dus ook op Timor voor ons geene rust, noch vrede te wachten is, zoolang die radja van Oikoussi niet onder onze direkte heerschappij gebracht is, waardoor wij dan in staat zijn zullen, hem tot gehoorzaamheid te noodzaken, indien wij de noodige magt daartoe op de been brengen.

Iedereen zal het dus eens zijn met den heer R. wanneer hij, sprekende over de eindschikking, zegt:

• Wanneer ik mij nu denk eene goede eindschikking, dan zou ik gewenscht hebben eene schikking, zoo als ten jare 1824 tusschen de kroon van Nederland en die van Groot-Brittan-
 • nië is gesloten, namelijk de beide bezittingen uit elkanderen te verwijderen door vernieling.
 • Dat had echter zijne eigenaardige moeilijkheden, want de gouverneur van Dilly kon niet
 • beschikken voor den radjah van Oikoussi en wanneer hij dat al gedaan had, zou die radjah
 • zich aan die schikking weinig hebben gestoord. Er is dus niet verkregen eene aaneenscha-
 • keling van gebied, want bij dit traktaat staan wij af eene Nederlandsche enclave, maar de
 • Portugesche enclave van Oikoussi, vermeerderd met een gedeelte van een ander rijkje (Ambe-
 • noe), dat zich feitelijk daarbij heeft gevoegd, blijft bestaan.

• Ik kan dus geene groote waarde hechten aan het traktaat, want waar het eigenlijk op
 • aankomt, het gebied van Fialarang en Juanillo, waar gezegd wordt die rijke voorraad van
 • kopererts te zijn, is sinds vele jaren feitelijk in ons bezit en naar mijne innige overtuiging
 • altijd regtens ons eigendom geweest. Ik had dus gemeend dat de zaak zonder ruiling beter
 • ware geweest en dat men zich eenvoudig had moeten bepalen bij den status quo.”

Hierdoor was dus eene volledige veroordeeling over het traktaat uitgesproken, want geene der voorwaarden, die de heer R. als wenschelijk en als noodzakelijk verklaarde, indien het traktaat wezenlijke voordeelen zoude opleveren; geene dier voorwaarden wordt in het traktaat gevonden, en de

stemming, die daardoor bij de Kamer moest ontstaan, kon dus voorzeker niet veranderen door hetgeen de heer R. er nog bijvoegde, om zijne genegeheid te kennen te geven, dat hij het traktaat toch liever goed dan afkeuren wilde. Hij zegt:

„Na mag ik echter niet ontkennen dat ik nu, nadat dit traktaat eenmaal is gesloten en op grond van argumenten, die ik gelezen heb in vertrouwelijk ons medegedeelde geheime stukken, in officiële correspondentiën, waarvan ik, omdat zij ons vertrouwelijk zijn medegedeeld, hier geen openlijk gebruik mag maken, — dat ik nu, zeg ik, in dezen stand der zaak en met het oog op verwickelingen, die zouden ontstaan, wanneer een niet alleen gesloten maar reeds grootendeels uitgevoerd tractaat niet werd geratificeerd, wat het materieel belang der zaak betreft, geneigd zou zijn om liever mijne goedkeurende dan mijne afkeurende stem aan dit traktaat te geven.”

Wij kennen de vertrouwelijke stukken niet, die aan de Kamer zijn medegedeeld, en die, wij gelooven te regt, op de stemmen der meeste leden geen invloed hebben uitgeoefend.

Maar wij kunnen door eene parlementaire indiscretie van den heer J. C. BAUD toch eene gissing maken. De heer BAUD, die aan het woord was voor den heer ROCHUSSEN, zeide aan het slot zijner redevoering:

„Ten slotte acht ik het pligmatig, de leden, die uit hoofde van art. 10 genegen mogten zijn om tegen dit ontwerp te stemmen, opmerkzaam te maken op de gevolgen van die afstemming. Er is hier hoofdzakelijk sprake van een betwist grondgebied, van een grondgebied waarop wij beweren regt te hebben, en waarvan Portugal hetzelfde beweert. Wordt nu dit traktaat afgestemd, dan herleeft die twijfel, en dan vraag ik, of men geen gevaar loopt te zien verwezenlijken de bekende fabel van de twee honden en het been?”

Wij hebben uit het werk van den heer VETH en de redevoering van den heer R. gezien, dat er *geene* sprake is van een met den minsten schijn van regt betwist grondgebied, maar alleen van chikanes. Uit de aangehaalde zinsnede blijkt echter ook, dat in de vertrouwelijke mededeelingen gerept zijn moet van de vrees, dat eene andere mogendheid misschien het Portugeesch gebied daar koopen, en ons dan op Timor konkurrentie mogt maken. Engeland misschien? of Frankrijk, of Amerika?

Hier moeten wij als *onze* meening rondborstig er voor uit komen, dat wij, indien wij Timor niet geheel alleen kunnen krijgen, met het grootste genoegen vernemen zouden, dat eene van die mogendheden de Portugesche bezittingen op Timor had gekocht. Hetgeen ons toebehoort, zoude ons door geene dezer mogendheden bestreden worden; en daar konden wij dan het rustige genot van hebben, en zonder vrees voor bemoeijelijking van buiten, onze krachten tot ontginning van den bodem en ontwikkeling der nijverheid aldaar inspanssen; want eene dezer mogendheden, in het bezit van het Portugesche gedeelte van Timor, zoude de woelzieke hoofden, en vooral den Radjah van Oekoesi, spoedig tot rede brengen, en daardoor de algemeene rust van het eiland verzekeren, de eenige voorwaarde, waarop toekomstige prosperiteit mogelijk is. De bedenking van den heer BAUD heeft dus bij ons ten minste geen gewigt hoegenaamd, en bij de Kamer schijnt ze ook niet zwaar gewogen te hebben.

Over art. 10 van het traktaat *), dat in het projet de traité, te Dilly gesloten, niet voorkomt, hadden wij liefst gezwezen, ware het niet, dat men het bij de discussiën in de Tweede Kamer heeft willen doen voorkomen, als of vele leden in dat artikel een religieus en niet een stantkundig bezwaar gevonden hadden tegen het traktaat, waarom zij dan ook hunne stem daaraan hadden onthouden.

De hatelijke herinnering van den heer BAUD aan vroegere tijden doet hier voorzeker niets af. Nederland is niet alleen door zijne grondwet verplicht tolerant te zijn, maar het is tolerant, en in Indië veel meer, dan in Europa. Wij willen niet beslissen, of het een volksvertegenwoordiger in Nederland past, de onverdraagzaamheid van een ander volk met geschiedkundige, sedert langen tijd in vergetelheid geraakte aanhalingen te verontschuldigen, en evenmin de sophismen releveren van den heer DE BRAUW over het onzekere, of de grondwet der Nederlanden wel van toepassing is op Indië. Dit is overbodig. Art. 119 van het Reglement op het beleid der regering van Nederlandsch Indië is duidelijk: „Ieder belijdt zijne godsdienstige meeningen met volkomen vrijheid, behoudens de bescherming der maatschappij en harer leden tegen de overtreding der algemeene verordeningen op het strafregt.”

Dat artikel is duidelijk, en het is eene beleediging, de goede trouw van Nederland aangedaan, wanneer men met het oog op dat artikel en op den algemeenen geest van verdraagzaamheid in de Koloniën, nog bijzondere voorwaarden in Europa bedingt; en de aanneming door ons kan niet, dan ongepast zijn, daar toch het oorspronkelijke projekt bewijst, dat deze voorwaarde zelfs door de Portugesche autoriteiten in Indië voor overbodig werd gehouden.

Wij gelooven echter, dat integendeel Nederland niet alleen regt had, maar verplicht was, die voorwaarde bij afstand van grondgebied aan Portugal te bedingen. Vooreerst om eene bijzondere reden.

Ten oosten van Timor liggen de Zuidwester-eilanden, Kisser, Moa, Roma, Lettij en andere. Op deze eilanden bevinden zich geene Roomsche-Katholieke, maar duizende Protestantsche Christenen. Is het bij den achteruitgang dezer eilanden niet mogelijk, dat dezen, hetzij hierdoor, hetzij door eene plotselinge omwenteling in de natuur, aardbeving of vulkanische eruptiën, die hier zoo frequent zijn, besluiten, naar de nabij gelegene, Portugal toebehoorende kust over te steken, en zich daar neder te zetten? En hoe zal het dan, onder Portugesche wetten, staan met de uitoefening van hunne godsdienst?

De heer DE BRAUW hield staande, dat men de wetten van elk land moet eerbiedigen. Hierop hebben wij als antwoord de algemeene reden, waarom Nederland art. 10, maar op Portugeesch grondgebied toepasselijk, had moeten bedingen.

Veel wordt gesproken, en veel waarde wordt gehecht aan het woord

*) Art. 10. De vrije uitoefening der Katholieke eeredienst wordt gwaarborgd aan de in-gezetenen der door Portugal geruilde bezittingen.

volkenregt. Maar wat is thans volkenregt? Het bestaat meestal in de regelen, die aangenomen zijn over de kommunikatiën tusschen de regeringen van verschillende landen, de regten en verpligtingen van en tegenover afgezanten, de regelen omtrent krijgsgevangenen enz. Volkenregt kan men dus met meer regt vorstenregt noemen. De volken worden daardoor weinig beschermd, en zeldzaam geeft onregt, in een vreemd land aan een eenvoudig burger aangedaan, tot andere maatregelen aanleiding, dan tot beletide en vriendschappelijke ophelderingen, die den betrokken persoon meestal weinig helpen.

Eene der eerste regelen van algemeen volkenregt moest zijn algemeene gewetensvrijheid, en dus algemeene vrijheid voor iedereen, om zijne godsdienst op *zijne* wijze overal uit te oefenen.

Indien nu eene bekrompene staatkunde dien regel nog niet tot voorwaarde sine qua non heeft gesteld, waarop de tolerante volken met intolerante diplomatieke betrekkingen onderhouden, dan is het toch voorzeker noodig, dat volken, waarvan de constitutiën gewetensvrijheid en vrije uitoefening van ieders godsdienst voorschrijven, niet de onverdraagzaamheid van andere volkeren mogen in de hand werken, door in hunne traktaaten bepalingen te dulden, die van hunnen kant overbodig en toch bedongen, van den anderen kant echter noodzakelijk en desniettemin geweigerd zijn; dit is de ware beteekenis van art. 10 van het traktaat met Portugal, eene hulde aan de onverdraagzaamheid van dat land, een dementi aan onze verdraagzaamheid.

Al ware het om dat eenige artikel, dan nog heeft de Tweede Kamer het traktaat met het grootste regt verworpen. In de onzekerheid, waarin sommige leden misschien verkeerden, of het traktaat ons wezenlijk eenige staatkundige voordeelen zoude bezorgen, hebben zij, en te regt, een zedelijk beginsel boven de staatkundige redenen gesteld. Wij hebben echter bewezen, zelfs door hetgeen de voorstanders van het traktaat in het midden hebben gebracht, dat daarvan geenerlei staatkundig voordeel voor ons ware geboren.

En wat zal de Nederlandsche regering nu doen? Niets, gelijk gewoonlijk na diergelijke nederlagen? Wij weten het niet, maar wij gelooven, onder verbetering, dat eene nieuwe poging moet gedaan worden, om den geheelen afstand van Timor, die dan wel eenige opoffering waardig is, te verkrijgen. En gelukt dit niet, men plaatse dan een goed officier als civiel en militair gezaghebber op Timor; daar veeleer dan overal elders. Men geve hem, ten minste voor een tijd lang, eene behoorlijke militaire magt, om den Radja van Oekoesi en andere strijdzuchtige hoofden eens voor al te toonen, dat Nederland den wil en ook de magt bezit, geene inbreuken meer op zijne regten te dulden.

Dan zullen ondernemers en kapitaal komen, om de mijnen van Timor te ontginnen. In den klimatologischen toestand zien wij geen het minste beletsel. In den staatkundigen status quo moeten wij elke nijverheids onderneming aldaar in gemoede afraden.

